

NIŞANCIZÂDE MUHYİDDİN MEHMED

(ö. 1031/1621)

Osmanlı tarihçisi, fakih.

Kaynaklarda doğum tarihi 962 (1555) veya 968 (1560-61) olarak verilir. Tevkîf ve Rûmî nisbeleriyle anılmakta olup doğum yeri hakkında kesin bilgi mevcut değildir. Bazı kaynaklarda muhtemelen dedesiyle karıştırılarak Merzifon'da dünyaya geldiği ve daha sonra tahsil için İstanbul'a gittiği kaydedilirse de bu bilgi teyit edilememiştir. Babası Molla Nişancızâde Ahmed Efendi, dedesi Küçük Nişancı Ramazanâde Mehmed Çelebi'dir. *Osmanlı Müellifleri*'nde Ramazanâde Mehmed Kudsi Efendi adıyla kaydedilmiştir. Kâtib Çelebi ise Mehmed Kudsi Efendi'nin kardeşi olduğunu söyler. Hem babası hem dedesi dönemlerinin önde gelen âlimleri arasında yer alıp önemli devlet görevlerinde bulunmuş ve bazı eserler telif etmiştir. Nişancızâde Muhyiddin Mehmed anne tarafından Nakşibendî şeyhi Abdüllatif'in torunudur. Kanûnî Sultan Süleyman devri Nakşibendî şeyhlerinden Emîr Buhârî'nin damadı ve halifesi Mahmud Çelebi de Nişancızâde'nin anneannesinin babasıdır.

Hoca Sâdeddin Efendi'nin mülâzımlığını yapan Nişancızâde İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra 990'da (1582) Başçı İbrâhim Medresesi'ne, 993'te (1585) Eyüp Cezerî Kasım Paşa Medresesi'ne müderris oldu, ardından hâriç rütbesini elde etti. 999'da (1591) Sahn pâyesiyile Fatma Sultan Medresesi'ne tayin edildi. 1002'de (1593) Sahn, Muharrem 1004'te (Eylül 1595) Sultan Selim medreseleri müderrisliğine getirildi, aynı yılın cemâziyevvelinde (Ocak 1596) kadı olarak Bağdat'a gönderildi. Şevval 1006'da (Mayıs 1598) azledildi, Rebûlevvel 1008'de (Ekim 1599) Yenişehir kadılığına getirildi. Burada Muharrem 1009'a (Temmuz 1600) kadar görev yaptıktan sonra tekrar azledildi, Safer 1012'de (Temmuz 1603) Üsküdar kadılığına tayin edildi. Receb 1013'te (Aralık 1604) ayrıldığı bu görev Zilhicce 1014'te (Nisan 1606) yeniden getirildi. Zilkade 1016'da (Şubat-Mart 1608) azledildi. Şâban 1020'de (Ekim 1611) Halep, Cemâziyelâhîr 1021'de (Ağustos 1612) Bağdat kadılıklarına getirildi, Muharrem 1022'de (Mart 1613) azledildi. Rebûlevvel 1025'te (Mart-Nisan 1616) tekrar Halep kadılığına, Cemâziyelâhîr 1026'da (Haziran 1617) Mekke kadılığına nakledildi. Ancak Receb 1027'de (Temmuz 1618) bu görev-

den de ayrıldı. Safer 1031'de (Aralık 1621) Edirne kadılığına tayin edildiyse de görev yerine ulaşmadan yolda vefat etti. Naaşı İstanbul'a getirilerek Edirnekapi'da sur dışında bulunan Emîr Buhârî Tekkesi civarında defnedildi. *Osmanlı Müellifleri*'nde mezar yerinden hareketle İstanbul'da öldüğü belirtilir.

Eserleri. 1. *Mir'âtü'l-kâinât*. Yararlıştan başlayarak Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanatının son yıllarına kadar gelen umumi bir tarihtir. Müellif Kanûnî'den sonrasının henüz telif edilmediğini, kendisinin de çok yaşlı olması sebebiyle bundan sonrasını yazmadığını belirtir. Muhtelif tarihlerden derlenerek sekiz kısım halinde telif edilen eserin kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası bulunduğu gibi çeşitli baskıları da yapılmıştır (I-II, Bulak 1258, 1269; İstanbul 1290). Ayrıca A. Faruk Meyyan tarafından *Mir'ât-i Kâinât Dünya ve İslâm Tarihi* adıyla sadeleştirilmiştir (I-II, İstanbul 1987). Kitabın telifinde tarih kitaplarının yanında siyer, tefsir, hadis, akaid, fıkıh ve edebiyata dair eser ve sözlüklerden de istifade edilmiştir. Ramazanâde Nişancı Mehmed Bey'in, asıl adı *Siyer-i Enbiyâ-i İzâm ve Ahvâl-i Hulefâ-i Kirâm ve Menâkıb-ı Âli-i Osmân* olan ve *Târih-i Nişancı Mehmed Paşa (Târih-i Nişancı)* diye bilinen eserinden geniş bir şekilde yararlanan müellif tarih kitaplarının hikâyesi bol, hissesi az, dedesinin telif ettiği eser ise kısa olduğu için bu kitabı kaleme aldığını belirtir. Babinger, birçok kaynaktan derlenmiş olan bu kitabın özel bir değerinin bulunmadığını, birçok efsanevî hikâyeye ile dolu olduğunu kaydeder. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı bir muhtasarı da vardır (Tahir Ağa Tekkesi, nr. 394). 2. *Nürü'l-âyn fî işlâhi Câmî'i'l-fuşûleyn*. Şeyh Bedreddin Simâvî'nin fıkha dair eseri üzerine yapılmış bir çalışmadır. Nişancızâde mukaddimedede, kadı olduğunda fetva açısından faydalı ve kapsamlı gördüğü bu eseri yeniden düzenleyerek tekrarları ve gereksiz meseleleri çıkardığını, hatalı gördüğü yerleri tashih ettiğini, eksik gördüğü bazı bölümlere ilâveler yaptığını, ayrıca Şeyh Bedreddin'in Selef'in görüşlerine yaptığı itirazlara cevap verdiğini belirtir. Kitabın çok sayıda nüshası mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 127, müellif hattı; Hekimoğlu, nr. 392, Hasan Hüsnü Paşa, nr. 323; Beyazıt Devlet Ktp., Velîyyüddin Efendi, nr. 1580; İstanbul Müftülüğü Ktp., nr. 159 [İSAM Ktp., CD, nr. 0178]).

Kaynaklarda müellifin daha başka eserlerinin bulunduğu belirtilmektedir. Bun-

lardan *Siyerü'l-enbiyâ'i'l-izâm ve'l-hulefâ'i'l-kirâm ve's-selâfînî'l-kudâm* adlı eser (*İzâmü'l-meknûn*, II, 32; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 272) Nişancızâde'nin dedesi Ramazanâde Nişancı Mehmed Bey'e ait olup *Huşûlü'l-merâm min usûli'l-imâm, el-Fetâvâ er-Rûmiyye*, *Mir'âtü'l-eyyâm fî mirkâtî'l-a'lâm* ve *Maşşadü'l-ümme min müsnedi'l-e'imme* (*İzâmü'l-meknûn*, I, 407; II, 157; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 272) isimli eserlerin de Nişancızâde'nin telifi olmadığı ve sehven ona nisbet edildiği anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nişancızâde Muhyiddin Mehmed, *Mir'âtü'l-kâinât*, İstanbul 1290, II, 518; Atâi, *Zeyli-Şekâik*, II, 648-650; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 29; *Keşfü'z-zunûn*, I, 566-567; Karslızâde Cemâleddin Mehmed, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri: Âyîne-i Zurefâ*, İstanbul 1314, s. 28-29; *Osmanlı Müellifleri*, III, 141; *İzâmü'l-meknûn*, I, 407; II, 32, 157; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 272; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VIII, 243; Babinger (Üçok), s. 165-166; Abdülkadir Özcan, "Mehmed Çelebi, Ramazanâde", *DA*, XXVIII, 449-450. TAHSİN ÖZCAN

NİYÂBET

(bk. NÂİB).

NİYÂBET

(النِيَابَة)

Başkası adına ve/veya hesabına iş görmek, başkasının yerine bazı dinî vecibeleri yerine getirmek anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "bir hususta başkasının yerine geçmek, onun adına hareket etmek" anlamına gelen *niyâbet* kelimesi fıkıh terimi olarak hukukî konularda başkası adına ve / veya hesabına iş görmeyi, ibadet konularında başkasının yerine bazı dinî vecibeleri eda etmeyi ifade eder. Niyâbet ilişkisinde başkasının yerine hareket eden kişiye *nâib*, asil yetkili veya yükümlüye *menûb anh*, yetki verme veya görevlendirme işlemine *inâbe* denir. Aralarında umumî-hususî ilişkisi bulunmakla birlikte bazan "niyâbet" anlamında *vekâlet*, "inâbe" anlamında *tevkil* veya *tefviz* terimleri kullanılır. Modern hukukta niyâbetin yukarıda belirtilen birinci anlamı "temsil" kavramıyla karşılanmakta, temsilci temsil edilen adına ve hesabına hareket ediyorsa buna "doğrudan doğruya (vasitasız) temsil", kendi adına fakat temsil edilen hesabına hareket ediyorsa "do-

laylı (vasıtalı) temsil" adı verilmektedir. Bu ayırımında daha çok kaynağını hukukî bir işlemde alan temsil yetkisi yani iradî temsil söz konusudur. Bir akid türü olarak vekâlet iradî temsilin ilk akla gelen kaynağıdır; fakat bazan vekâlet olmadan da temsil yetkisi bulunabilir (temsil ile vekâlet arasındaki farklar için bk. VEKÂLET). Bir de kaynağını bir kanun hükmünün oluşturduğu temsil yetkisi vardır ki bu yetkiye dayanan temsile "kanunî temsil" denir. Bu durumlarda yetki ya kendiliğinden veya bir mahkeme kararıyla yahut hukukî bir işlemin kanunî bir sonucu olarak gerçekleşir (ayrıca bk. VELÂYET; VESÂYET). Fıkıhta, dinî-hukukî hükme konu olan fiil veya işlemlerden bizzat ilgili / mükellef tarafından gerçekleştirilmesi zorunlu olmayanlar niyâbete elverişli sayılmış, ibadetler alanının aksine hukukî ilişkiler alanı (muâmelât) bazı istisnalar dışında bu kapsamda kabul edilmiştir. Özel hukuku ilgilendiren ve "en-niyâbetü'l-hâssa" diye adlandırılan hukukî tasarruflardaki niyâbet vekâlet başlığı altında ayrıntılı biçimde incelenmiş, buradaki ihtihadlar vesâyet, velâyet ve yargı alanlarındaki ilgili durumlara da uygulanmıştır. Kamu hukukunu ve siyaset bilimini ilgilendiren "en-niyâbetü'l-âmma" ise "el-ahkâmü's-sultâniyye" literatüründe ayrıntılı şekilde işlenir.

Niyâbetin Şartları. 1. Konunun niyâbete elverişli olması. Eğer bir iş veya işlem kendisine bağlanan neticeyi ilgiliden başka bir şahsın fiiliyle de doğurabiliyorsa o işin niyâbete elverişli olduğu kabul edilir. Niyâbete elverişli bir işte fâil taayyün etmez; herhangi bir kimsenin o işi görmesiyle maksat hâsıl olur. Fâili taayyün eden iş bir başkası tarafından görülemez, bu sebeple de niyâbete elverişli sayılmaz (Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, IV, 284; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, III, 377). Bizzat mükellef tarafından yerine getirilmesinin zorunlu olup olmaması açısından ibadetler bedenî, malî ve karma olmak üzere üçlü bir ayırma tâbî tutulmuş, sırf bedenî ibadetlerin prensip olarak niyâbete elverişli olmadığı kabul edilmiş, sırf malî olanlarda niyâbet bütün mezheplerce benimsenmiş, karma olanların hangi şartlar altında niyâbete imkân vereceğinden ise ihtilâf edilmiştir (bk. AMEL; BEDEL; HAC; İBADET). Namaz, oruç, abdest gibi sırf bedenî ibadetlerden beklenen yarar bir başkasının ifasıyla gerçekleşmeyeceğinden bunların bizzat mükellef tarafından yapılması istenmiştir (İbn Kudâme, V, 92). Yemin ve nezir de ilgilinin şahsına bağlı

olduğu için niyâbete elverişli bulunmamıştır. Herhangi bir kimse tarafından yapılmasıyla istenilen sonucu veren fiiller ise niyâbete elverişlidir. Zekâtın dağıtılması, sadaka, nezir ve kefâret olarak verilecek malların kabzi ve dağıtımı bu grupta yer alır (a.g.e., a.y.; Şehâbeddin el-Karâfî, II, 205-206). Bu iki gruptan hangisine ait niteliklerin ağır bastığı tartışma konusu olan üçüncü grup fiiller vardır ki hac ibadeti bunların en tipik misalini teşkil eder. İmam Mâlik ve onu takip edenler nefsin terbiye edilmesi, kötü huylardan arındırılması ve mukaddes topraklarda dinî şîarların yüceltilmesi gibi maslahatları içerdiği için hac ibadetinde bedenî ifa yönünün ağır bastığı görüşündedir. Bu yararlar ancak bizzat ifa eden hakkında gerçekleştiğinden nâibin haccetmesiyle hac borcu asilden sâkıt olmaz. Diğer mezhepler ise hac ibadetinin malî yönünün ağır bastığı gerekçesiyle haccın niyâbeten edilebileceğini kabul etmiştir (İbn Kudâme, V, 92; Şehâbeddin el-Karâfî, II, 204-206; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, III, 379-380). Muâmelât alanında ise hukukî işlemlerin yanı sıra vedânın geri verilmesi, borcun tediyesi, âriyeten alınmış olan şeyin iadesi gibi hukukî fiiller ilke olarak niyâbete elverişli görülmüştür. Ancak bu alanda da bazı iş ve işlemler istisna edilmiştir. Meselâ şahitlik niyâbete elverişli değildir. Çünkü bu, şahidin şahsıyla ilgili bir olaydır; şahitliğe konu olan olayı gören veya işiten şahidin kendisidir. Temsilci ancak şahidin şehâdetine şahitlik edebilir. Şâfiî'nin iki görüşünden birine göre ikrar bir hakkın haber verilmesi yönüyle şahitlikten farksızdır, dolayısıyla niyâbete elverişli değildir (Şîrâzî, I, 356). Hanbelîler'e göre ise ikrar, bir hakkın haber verilmesinden ziyade o hakkın zimmette sabit kılması niteliğinde bir işlemdir, dolayısıyla niyâbete elverişlidir (İbn Kudâme, V, 90). Yine kasâme, liân, îlâ da niyâbete elverişli sayılmamıştır. Öte yandan hukuka aykırı fiilleri hiç kimse bizzat işlemeye mezun olmadığından başkasına yaptırma yetkisine sahip olması düşünülemez ve bunlarda niyâbet işlemez (a.g.e., V, 90-91).

2. Bizzat ifadan âciz olma. İbadetler alanında somut vecibenin niyâbete elverişli olması yeterli olmayıp ayrıca asil yükümlünün onu bizzat ifa etmekten âciz olması gerekir. Hukukî ilişkiler alanında ise böyle bir şart yoktur.

3. Niyâbet yetkisinin verilmiş olması. Niyâbete elverişli bir işlemin ilgili hakkın da sonuç doğurabilmesi için nâibin bu ko-

nuda yetkilendirilmiş olması gerekir. Özel hukuk çerçevesinde yetki bahşeden işlem çoğunlukla vekâlet akdidir. İşlem yapıldığı sırada yetkinin varlığı aranır. Ancak bazı durumlarda sonradan verilen icâzet o işlemin başında alınmış yetki gibi etkili olur. Fakat yetki hiçbir şekilde alınmamışsa işlemi yapan kişi yetkisiz temsilci (fuzûlî) sayılır. Yetki aşımı durumlarında yetki verilmiş temsilci de fuzûlî konumuna düşer ve bu çerçevede yaptıklarının sonuçlarına kendisi katlanır (bk. FUZÛLÎ).

4. Duruma göre nâiblik sıfatının açıklanması. Niyâbete elverişli bazı işlemlerde istenilen sonucun doğabilmesi için nâiblik sıfatının açığa vurulması ve işlemin ilgili adına yapıldığının belirtilmesi gerekir. Meselâ nikâh akdine niyâbeten taraf olan kişi irade beyanlarını kendisi adına değil asil adına izhar etmelidir. Aksi takdirde nikâhta asil değil kendisi taraf olmuş sayılır. Aynı şekilde nâib olarak haccedecek veya kurban kesecek olan kişi niyeti buna göre yapmazsa kendisi için hac yapmış ve kurbanı kendisi için kesmiş olur. Bu durumda almış olduğu bedeli sahiplerine iade etmekle yükümlüdür ve onlar da söz konusu vecibeyi eda etmiş ve sorumluluktan kurtulmuş olmaz.

Hükümleri. İslâm hukukunda temsilin hükümleri Batı hukukundakilere göre önemli farklılıklar gösterir. Şöyle ki: Roma hukukunda temsil müessesesi ancak uzun bir gelişme sürecinden sonra tanınmış ve temsil edilenle temsilcinin akid yaptığı üçüncü şahıs arasında doğrudan alacak ilişkisinin varlığı kabul edilmemiştir. Batı hukukunda geline nokta, temsilci tarafından temsil edilen adına gerçekleştirilen niyâbete elverişli işlemlerin bizzat ilgili tarafından gerçekleştirilmiş gibi sonuç doğurmasının kabul edilmesi şeklinde özetlenebilir. Bu durumda temsilci ile akdin diğer tarafını oluşturan üçüncü şahıs arasında akidden doğan doğrudan bir ilişki söz konusu değildir. Eğer temsilci işlemi kendi adına yapmışsa (dolaylı temsil durumunda) vekilin şahsında ortaya çıkan sonuçların müvekkile intikali için ikinci bir işlemin yapılmasına ihtiyaç vardır; yapılan işlemde doğan alacaklar alacağın temlik hükümlerine, borçlar ise borcun nakli esaslarına uygun olarak müvekkile aktarılır (Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûrî, *Meşâdirü'l-hak*, V, 162-178; Reisoğlu, s. 87).

İslâm hukukunda ise bu konuda şu iki ayırım özel bir öneme sahiptir: a) Akdin hükmü ile akdin hukuku ayırımı, b) Vekilin akdi müvekkiline izâfe edip etme-

si. Akdin hükmünden maksat akidle ulaşılmak istenen asıl neticedir. Meselâ bey' akdinin hükmü mebiin mülkiyetinin intikalidir. Akdin hukuku ise karşılıklı bedellerin teslim ve kabzi, hapis hakkı ve ayıp muhayerliğinin kullanılması gibi akdin asıl amacı olan hükmünü gerçekleştirilmeye yönelik ikinci dereceden hak ve borçlardır (İbn Kudâme, V, 142). Nikâh akdi, ıskat niteliği taşıyan muhâlea, ibrâ vb. işlemlerle hibe, karz, âriyet gibi ancak kabz yoluyla sübut bulan akidlerde vekilin akdi asile izâfe etmesi zorunlu olup akdin hükmü de hukuku da müvekkile ait olur. Bu iki grup dışındaki işlemlerde, özellikle satım ve kira gibi muâvaza akidlerinde temsil hükümlerine ilişkin tartışmalar vekilin akdi kendisine veya asile izâfe etmesi ekseninde cereyan eder. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde akdin asile de izâfe edilebileceği kabul edilmekle birlikte Hanefî ve Şâfiî mezheplerinde bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Akdin müvekkile izâfesini kabul edenlere göre akid asıl adına yapılmışsa bunun hükmünün de hukukunun da müvekkile ait olacağına görüş ayrılığı yoktur. Yine vekil akdi kendi adına yapsa da akdin hükmünün müvekkile ait olacağı ittifakla kabul edilmiştir (Batı hukukunda istisnaî durumlarda kabul edilen bu yaklaşımın dört mezhep tarafından da ilke olarak benimsenmesinin ileri bir hukuk düşüncesini temsil ettiği yönünde bir değerlendirme için bk. Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûrî, *Meşâdirü'l-hağ*, V, 210-211). Asıl ihtilâf konusu olan husus, vekilin akdi kendisine izâfe etmesi halinde akdin hukukunun kimi ilgilendireceği meselesidir. Vekilin akdi kendisi adına yapması halinde Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde akdin hukukunun vekili, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde ise müvekkili ilgilendirmesi ilkesi benimsenmiştir; ancak bazı özel durumlarda farklı hükümler de bulunmaktadır. Bu arada belirtmek gerekir ki İslâm hukukunda, vekâlet akdinin amacı doğrultusunda ilke olarak vekilin işlemleri kendisine izâfe etmesi yöntemi benimsenmiştir ve çok defa karşılaşılan durum budur.

Hanefî mezhebi, akdin hukukunun kime ait olacağını belirlerken akdin izâfe edildiği kişinin esas alınması gerektiğini, dolayısıyla vekil kendi adına yapmışsa akdin hukukunun da ona ait olacağını savunur. Diğer üç mezhepte ise akdin vekile izâfesi akdin hukukunun da ona ait olması için kesin bir ölçü değildir. Hanefî mezhebinde akdin müvekkile izâfesinin câiz olup olmadığı hususunda üç görüşe rast-

lanmaktadır. Bunlardan ilkinde göre yukarıda anılan iki işlem türü dışındakilerde vekilin akdi müvekkiline izâfesi câiz değildir, çünkü bu vekâlet akdinin temel amacıyla bağdaşmaz. Aksi yöndeki yaklaşıma göre ise müvekkil bunu menetmedikçe vekil akdi müvekkiline de izâfe edebilir. Fakat uygulamada çoğunlukla vekilin akdi müvekkiline değil kendisine izâfe ettiği görülür; dolayısıyla akdin hukuku da vekile ait olur ve bu durumda müvekkil haklarının vekile taalluk etmemesini şart koşmaz. Orta yolu tutan üçüncü bir görüş ise şöyledir: Asolan vekilin akdi kendisine izâfe etmesi ve akdin hukukunun da ona ait olmasıdır; fakat müvekkilin önceden verilen izin veya sonradan verilen icâzet yoluyla muvafakat etmesi halinde akdi müvekkile izâfe edebilir ve bu durumda akdin hukuku da müvekkile ait olur. Zâhir görüşün ikincisi olduğu anlaşılmaktadır ve *Mecelle*'nin düzenlemesi bu yaklaşıma uygundur (md. 1461); ancak vekilin akdi müvekkile izâfe etmesinin câiz olduğu bütün durumlarda yukarıda anılan iki işlem türünde olduğu gibi akdin hükmü de hukuku da müvekkile ait olmaktadır. Şâfiî mezhebi metinlerinden çıkan sonuç, yukarıda anılan iki işlem türü dışında kalanlarda vekilin akdi müvekkiline izâfesinin câiz olmamasıdır; fakat bunu tecviz eden bir görüş de mevcuttur. Şâfiî mezhebinde vekil akdi kendisine izâfe etse de çoğunlukla akdin hükümleri müvekkile ait sayıldığından bu görüş ayrılığının Hanefî mezhebindeki kadar önemi yoktur.

Akdin hukukunun taalluku konusunda vekilin diğer âkidin zimmetindeki hakları meselesi zorluk taşımaz. Zira gerek vekil gerek müvekkil bu hakları diğer âkidten talep edebilir. Şöyle ki: Hanefî mezhebinde vekil esas âkid sayıldığından akdin hukuku da ona ait olur; diğer üç mezhepte bu haklar vekâletin muktezâsı kapsamında sayıldığından onun tamamlayıcısı kabilindedir. Müvekkilin talep hakkı ise Hanefî mezhebinde vekilin yetkilendirmesiyle olur; Mâlikî mezhebinde şart veya örf gereğidir; Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde müvekkilin asıl kabul edilmesine binaendir, yani akdin hükmü gibi hukuku da zaten ona aittir. Bu konuda en önemli mesele akdin tarafı olan üçüncü şahısla müvekkil arasındaki ilişki, yani diğer âkidin müvekkile doğrudan rücû edip edemeyeceği hususudur. Hanefî mezhebi diğer âkidin doğrudan müvekkile rücû etmesine imkân vermez; onun vekile, vekilin de müvekkile rücû etmesi gerekir. Mâlikî mezhe-

bi de bu yaklaşımı ilke edinmiş, ancak aksi yönde şart koşulması, örf bulunması ve diğer âkidin vekâlet ilişkisini bilmesi durumlarını istisna etmiştir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde kural diğer âkidin doğrudan müvekkile rücû edebilmesidir; zira müvekkil akdin asıl tarafı sıfatıyla akdin hukukunun da ona ait olacağı kabul edilmektedir.

Kişinin kendisiyle akidleşmesi, yani iki tarafın da temsilcisi veya kendisi akdin bir tarafı ve diğer tarafın nâibi olarak tek başına akid yapması prensip olarak câiz görülmemekle birlikte bazı durumlarda buna cevaz verilmiştir (Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûrî, *Meşâdirü'l-hağ*, V, 251-258). Temsilci başkası adına ve / veya hesabına hareket etmekle beraber yaptığı işlem kendisinin irade beyanıyla kurulur; haberci ise (muhibir) sadece işlem yapmak isteyen kişinin irade beyanını iletmekle görevli kişidir. Fıkıhta haberci için "resul" (elçi) terimi kullanılır (bk. RİSÂLET; fıkıh mezheplerinin temsil konusundaki yaklaşımları hakkında geniş bilgi ve değerlendirme için bk. a.g.e., V, 183-264).

BİBLİYOGRAFYA :

- Şirâzi, *el-Mühezzebe*, I, 356; Serahsî, *el-Mebsût*, Kahire 1324 → İstanbul 1403/1983, XIX, 33-34; İbn Rüşd, *el-Mukaddimâtü'l-mümeħhidât* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1408/1988, III, 49; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î'*, Beyrut 1406/1986, VI, 33; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, [basıkı yeri yok] 1326 (el-Matbaatü'l-hayriyye), III, 114; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Herrâs), V, 90-92, 142; Şehâbeddin el-Karâfi, *el-Furûk* (nşr. M. Revvâs Kal'acî), Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 204-206; Kadzâde, *Netâ'icü'l-efkâr* (İbnü'l-Hümâm, *Fet-hu'l-kâdir* [Bulak] içinde), VI, 15-16; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muħtâc*, Kahire 1357/1938, V, 50; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muħtaşan Halil*, Kahire 1308, IV, 284; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, Kahire 1328 → Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), III, 377-380; *Mecelle*, md. 1461; Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûrî, *Meşâdirü'l-hağ fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Kahire 1968, V, 162-264; a.m.lf., *Naẓariyye-tü'l-'akd*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), s. 209; Turhan Esener, *Mukayeseli Hukuk ve Hususiyeli Türk-İsviçre Borçlar Hukuku Bakımından Salahiyete Müstenit Temsil*, Ankara 1961, tür.yer.; M. Rızâ Abdülcebbar el-Âni, *el-Vekâle fi's-şer'â ve'l-kânûn*, Bağdad 1975, s. 15-32; Ahmed Hamed, *Naẓariyyetü'n-niyâbe fi's-şer'â ve'l-kânûn*, Küveyt 1981, s. 19-27, 52-58; Safa Reisoğlu, *Borçlar Hukuku*, Ankara 1981, s. 87; Cevdet Yavuz, *Türk-İsviçre ve Fransız Medeni Hukuklarında Dolaylı Temsil*, İstanbul 1983, tür.yer.; Bilal Aybakan, *İslam Hukukunda Vekâlet Sözleşmesi* (yüksek lisans tezi, 1990), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Muhammed Akla İbrâhim, "en-Niyâbe fi'l-'ibâdât", *Mecelletü's-Şer'â ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, II/4, Küveyt 1985, s. 91-149.

